

цівників ОВС. Забезпечено включення тем із питань дотримання прав людини до навчальних планів соціально-гуманітарної підготовки рядового та молодшого начальницького складу ОВС, а також до спецкурсу з питань правової культури, службової етики та правил спілкування з громадянами. Розроблено комплекс навчально-методичних матеріалів з викладання курсу «Забезпечення прав людини в діяльності ОВС України» у закладах освіти МВС України.

У січні 2008 р. у складі Апарату Міністра створено Управління моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ. Метою діяльності Управління є налагодження системи відомчого контролю за дотриманням прав людини в роботі органів внутрішніх справ відповідно до міжнародних стандартів у галузі правоохоронної діяльності.

Із 29 помічників Міністра з прав людини, призначених на ці посади, 40% становлять представники правозахисних та громадських організацій. Управління спрямувало свою діяльність на реалізацію таких стратегічних напрямків:

– протидія катуванням та жорсткому поводженню;

– забезпечення прав мігрантів та шукачів притулку;

– протидія расизму та ксенофобії;

– протидія наркозлочинності;

– удосконалення діяльності підрозділів ДАІ.

За півроку своєї роботи помічниками міністра було перевірено 281 підрозділ ОВС, прийнято понад 1340 громадян, ініційовано 274 службових перевірки за фактами порушення прав людини працівниками міліції. Одночасно було активізовано роботу мобільних груп та розширено представництво в обласних громадських радах активістів правозахисних організацій. Узагалі за безпосередньою участю помічників міністра відбулося 56 засідань громадських рад, здійснено 114 виїздів мобільних груп, із них 85 – лише за серпень 2008 р.

Означені напрямки роботи Міністерства в галузі захисту прав людини забезпечують реформування органів внутрішніх справ з урахуванням процесів євроінтеграції, а також дозволяють вибудовувати стратегію менеджменту згідно з вимогами Європейського суду з прав людини до дій працівників правоохоронних органів.

УДК 341.218.3

В. О. ГАЛАН,

канд. юрид. наук,

КрЮІ НЮАУ ім. Ярослава Мудрого

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ У ВИПАДКАХ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ДЕРЖАВ

Укладення договорів як засіб урегулювання питань правонаступництва є загальновизнаним та загальнозастосовним. Обидві Віденські конвенції про правонаступництво (про правонаступництво стосовно договорів від 23.08.1978 р. та про правонаступництво щодо державної власності, державних архівів і державних боргів від 08.04.1983 р.) закріплюють можливість вирішення регульованих ними питань за допомогою міжнародних договорів, укладених між державою-попередницею і державою-спадкоємицею

(між державами-спадкоємицями). При укладенні договорів, пов'язаних із правонаступництвом, оцінюються всі чинники, знаходяться компромісні і взаємоприйнятні рішення, враховуються інтереси третіх держав, міжнародної спільноти в цілому і забезпечується планомірна реалізація переходу прав та обов'язків держави-попередниці до держави-спадкоємиці згідно із встановленими механізмами. Укладення таких договорів покликано бути реальним засобом запобігання або усунення будь-яких спорів між державами з

питань правонаступництва. При цьому такий засіб використовується як у відносинах між сторонами правонаступництва, так і з третіми державами, чий інтерес таке правонаступництво зачіпає. Жодне з досліджень, присвячених наслідкам правонаступництва, не оминає увагою договори, за допомогою яких вирішувались питання правонаступництва. Про це свідчать й останні наукові праці у цій галузі [Див.: 1-3].

Практика останніх десятиріч стала ще одним підтвердженням того, що роль договорів як засобу вирішення проблем, пов'язаних із правонаступництвом, залишається актуальною, що свідчить про тісний зв'язок досліджуваної теми із теоретичними і практичними напрямками розвитку інституту міжнародного правонаступництва. Водночас, аналіз нещодавнього світового досвіду в означеній сфері дозволяє окреслити різні аспекти використання міжнародного договору у випадках правонаступництва держав.

Розпад Чехословаччини. Процес урегулювання правонаступництва у зв'язку із розділенням Чехословаччини вважається одним із найбільш плавних та взаємоузгоджених у сучасній практиці, завдяки чому отримав назви «розлучення по-чехословацьки» та «м'яке розлучення» (velvet divorce). Не останню роль у цьому відіграла й наявність договірної врегулювання правонаступництва як між сторонами (між двома новоствореними країнами), так і між третіми державами.

1 січня 1993 р. Чехословаччина припинила своє існування, на її теренах утворилися дві нові держави – Чехія та Словаччина. Цьому передувало підписання 20 червня 1992 р. Протоколу за результатами переговорів керівників Чехії та Словаччини про неможливість збереження Чехословаччини, який згодом отримав назву Братиславської угоди [4; с. 325]. Пізніше Національна Рада Словаччини проголосила Декларацію про суверенітет Республіки від 17 липня 1992 р. та прийняла Конституцію. Правовою основою процесу дезинтеграції стало прийняття чехословацьким

парламентом 25 листопада 1992 р. конституційного (основного) закону № 542/1992 (закону про розпуск Чехословаччини). Ним проголошувалось, що федеративна держава припиняє своє існування, разом з цим утворюються дві нові незалежні держави, які є правонаступницями Чехословаччини. Ним також урегулювалися окремі питання правонаступництва, зокрема, питання правонаступництва міжнародних договорів, членства у міжнародних організаціях, поділу державних боргів і власності та архівів. Наприклад, було визначено, що державний борг та зарубіжна власність країни-попередниці розподіляється між новими державами у пропорції 2:1, де більша частина припадає Чеській Республіці. Таким чином, угода двох новостворених держав, що містилась у конституційному (основному) законі, в основному відбивала й чеські, й словацькі політичні уявлення. Фактичне правонаступництво оформлювалось відповідними договорами (щодо продовження двосторонніх міжнародних угод колишньої Чехословаччини) або актами (офіційне повідомлення держав-контрагентів та депозитаріїв відповідних багатосторонніх міжнародних договорів про правонаступництво; рішення відповідної міжнародної організації щодо членства цих держав).

Возз'єднання двох німецьких держав. Створення єдиної Німецької держави шляхом входження Німецької Демократичної Республіки (НДР) до Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) проходило у два етапи. На першому етапі, відповідно до Договору від 18 травня 1990 р. (набув чинності 1 липня 1990 р.) створювався валютний, економічний та соціальний союз (Monetary, Economic and Social Union), яким НДР «прив'язувалась» до ФРН [5; р. 1008]. Надалі, за положеннями Договору від 31 серпня 1990 р. (набув чинності 30 жовтня 1990 р.) об'єднання двох німецьких держав (у дослівному перекладі: про встановлення німецької єдності – on the Establishment of German Unity, далі – Договір про об'єднання), відбулося власне

входження Німецької Демократичної Республіки до Федеративної Республіки Німеччини [6; р. 463, 464]. Остаточо процес було завершено підписанням Договору між НДР і ФРН (з одного боку) та Великобританії, США, Франції і СРСР (з другого) про остаточне врегулювання стосовно Німеччини від 12 вересня 1990 р. (Treaty on the Final Settlement with respect to Germany) [7; р. 1186]. Був змінений Основний закон Німеччини від 23 травня 1949 р., яким було встановлено порядок застосування права попередньої ФРН в об'єднаній Німеччині та окреслено процедуру правонаступництва.

Проте, основне регулювання аспектів правонаступництва відображене саме у двосторонньому Договорі про об'єднання. Ним заздалегідь (до фактичного об'єднання) були регламентовані питання правонаступництва щодо міжнародних договорів, членства в міжнародних організаціях, державних боргів, державних архівів, власності тощо. Так, статтею 11 Договору про об'єднання передбачалось, що усі міжнародні договори, укладені ФРН, залишаються чинними та поширюють свою дію на територію НДР. Це ж стосувалося й членства ФРН у міжнародних організаціях. Стосовно міжнародних договорів, укладених НДР, включно з установчими договорами, закріплювалось, що об'єднана Німеччина визначить можливість їх поширення на свою територію шляхом консультацій із відповідними контрагентами (п. п. 1, 3 ст. 12) та Європейськими Співтовариствами, оскільки це стосується їх компетенції [8; с. 158]. Так само до ФРН передавалися зовнішні державні боргові зобов'язання колишньої НДР, державна власність та державні архіви переходили під юрисдикцію новоствореної держави (ст. ст. 23, 24 Договору). Згодом, відповідно до встановленого Договором механізму переговорів та консультацій, здійснювалось подальше договірне закріплення проблем правонаступництва. Так, послідовно дотримуючись його положень, протягом наступних років були проведені переговори з понад 135 країнами – контрагентами колишньої НДР для врегулювання чи визначення продо-

вження чинності, адаптації чи скасування дії зазначених договорів. За результатами було визначено долю 260 міжнародних договорів, дію більшості з них було припинено.

Об'єднання двох єменських держав. У 1990 р. Єменська Арабська Республіка (ЄАР) та Народно-Демократична Республіка Ємен (НДРЕ) об'єднались, у результаті чого було створено нову державу – Єменську Республіку. Як і в попередньому прикладі, підґрунтям стало возз'єднання історично спільних територій. Проте, на відміну від об'єднання двох німецьких держав, мова йшла не про поглинання однією державою іншої, а про створення нової єдиної суверенної держави шляхом злиття двох держав на рівній основі. Правовим джерелом об'єднання став Договір про проголошення Республіки Ємен та організації перехідного періоду від 22 квітня 1990 р. (Санський договір), яким окреслювались підвалини процедури самого об'єднання та спричинених ним аспектів правонаступництва [9; р. 820]. Утім, це були лише загальні рамки подальшої поведінки новоствореної держави стосовно тих чи інших сфер правонаступництва. Зокрема, цим документом не окреслювався порядок правонаступництва Республікою Ємен міжнародно-правових зобов'язань, які впливали з договорів, укладених НДРЕ та ЄАР. Натомість це стало предметом двосторонніх переговорів новоствореної держави з контрагентами двох держав-попередниць, у результаті яких укладалась нова угода, що заміщувала собою попередні зі схожих предметів регулювання. Прикладом такого вирішення питання щодо долі попередніх договорів НДРЕ та ЄАР може бути торгівельна угода Єменської республіки з колишнім СРСР 1991 р., яка замінила собою попередні торгівельні угоди колишнього Союзу з двома Єменськими державами [10; с. 158].

Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (СФРЮ). СФРЮ проіснувала до 1991 р. у складі шести республік: Боснії та Герцеговини, Македонії, Сербії, Словенії, Хорватії та Чорногорії. На відміну

від поділу в 90-х роках інших федеративних держав (Чехословаччина, Радянський Союз) на незалежні країни, розпад СФРЮ не мав суто договірною характеру створення держави. Тобто в основі появи нових державних утворень (Боснія-Герцеговина, Македонія, Словенія, СРЮ у складі Сербії та Чорногорії, Хорватія) лежала не домовленість країн-складових, оформлена у вигляді одного чи декількох договорів, а дезінтеграційні процеси, що супроводжувались військовими зіткненнями. До того ж урегулювання аспектів правонаступництва ускладнювалось позицією новоствореної СРЮ, що претендувала на статус держави – продовжувачки міжнародно-правової позиції СФРЮ [11], та незгода щодо цього інших держав – правонаступниць СФРЮ [12-14]. Відсутність узгодженості між новоутвореними державами – правонаступницями колишньої Югославії щодо правонаступництва викликало потребу у виробленні єдиної позиції. Такий єдиний підхід мав реалізуватися договорами, укладеними між сторонами правонаступництва. Тож принциповою справою стало залучення чотирьох новостворених країн до процесу переговорів та укладення відповідного (відповідних) документу (документів). На цьому акцентувала увагу й Арбітражна комісія Міжнародної конференції з Югославії. Так, у Висновку № 9 від 4 липня 1992 р. Комісією надавались деякі керівні вказівки з питань правонаступництва, зокрема, про те, що держави-наступниці СРФЮ мають разом вирішити всі аспекти правонаступництва за допомогою угоди [15; р. 1526]. Також у висновках Арбітражної комісії відзначалось, що принципи та норми міжнародного права стосовно правонаступництва є додатковими, і держави вільні вирішити труднощі, які можуть виникнути у зв'язку з їх застосуванням, шляхом укладення угод, які могли б привести до справедливого результату [16; р.1527.]. Надалі відмова СРЮ співпрацювати з питань правонаступництва у рамках Міжнародної конференції з колишньої Югославії викликала спробу з боку Комісії розробити процедуру ведення переговорів між зацікавленими сторонами (Висновки Арбітражної комісії № 9, 12 та 14). При цьому, з огляду на позиціонування СРЮ, на-

голошувалось на важливості дотримання принципів рівноправності держав та мирного врегулювання спорів за допомогою засобів, зафіксованих у Статуті ООН: обстеження, посередництво, примирення, арбітраж та судовий розгляд (Висновок № 9). Передбачалось, що у разі відмови однієї чи декількох сторін правонаступництва від співробітництва інші зацікавлені держави мають продовжувати консультації одна з одною з метою досягнення згоди між ними. Разом із цим, остаточне вирішення мало резервувати права тієї (тих) держави (держав), які відсторонились від консультацій та переговорів (Висновок № 12 від 15 липня 1993 р.). Комісією була розроблена процедура, що мала за мету досягнення взаємоповаги законних прав та інтересів усіх сторін, які беруть участь у переговорному процесі, вироблення єдиної позиції кожної з них, націленої на досягнення справедливого рішення. Однак держави- правонаступниці СФРЮ у більшості випадків не використали рекомендацій Арбітражної комісії щодо порядку ведення переговорів. Хоча, спираючись на їх основні принципи, держави- правонаступниці СФРЮ погодились розподілити активи та пасиви, а також права та обов'язки попередниці в ООН, Всесвітній Організації Охорони Здоров'я за частками. Цей принцип став відправною точкою й для укладення більш широкої угоди між Боснією-Герцеговиною, Македонією, Словенією та Хорватією щодо розподілу закордонної нерухомої власності колишньої Югославії. Остаточні рішення щодо колишньої Югославії були прийняті у рамках Міжнародної контактної групи з колишньої Югославії. В її рамках 21 листопада 1995 р. було укладено Загальну рамкову угоду з колишньої Югославії, яка зумовила підписання Мирного договору від 14 грудня 1995 р. [17; с. 42, 54]. Згодом були укладені й двосторонні договори між учасниками правонаступництва [18, 19]. Проте відсутність з боку новостворених держав єдиного підходу до аспектів правонаступництва призвела до ускладнення процедури реалізації домовленостей, досягнутих стосовно питань.

Розпад Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Розпаду Радянського Союзу передував тривалий процес становлення

колишніх радянських республік як самостійних незалежних держав. Умовно в ньому можна виділити на два напрямки: (а) прийняття внутрішніх республіканських актів про проголошення незалежності; (б) укладення зовнішніх міжреспубліканських актів про взаємне визнання республік як самостійних незалежних держав. Проте встановлення міжреспубліканських взаємин мало ситуативний характер. Виникла потреба розвинути співпрацю колишніх республік на якісно новому рівні. Вирішенням цього питання стало створення координуючої інституції, яка сприятиме збереженню сталих внутрішньосоюзних зв'язків між республіками – Співдружності Незалежних Держав. Уже при створенні СНД колишні республіки взяли на себе зобов'язання, що впливають для них із міжнародних договорів та угод, учасником яких був СРСР. Так, спочатку три країни (Росія, Україна та Беларусь), утворюючи СНД, проголосили гарантування міжнародних зобов'язань за договорами колишнього Радянського Союзу [20; с. 292]. Згодом інші колишні суб'єкти СРСР, приєднавшись до Угоди про створення Співдружності, погодились на обов'язковість для себе всіх договорів та угод, укладених Союзом [21; с. 299]. Схожі положення містилися й в Алма-Атинській декларації. Вони підтверджували, що всі держави – учасниці СНД вважають себе рівноправними правонаступниками СРСР і дотримуються принципу *pacta sunt servanda* [22; с. 312]. Таким чином, принципове ставлення країн- правонаступниць до всього обсягу прав та обов'язків колишнього СРСР було задекларовано вже на початкових етапах.

Надалі конкретні питання правонасту-

пництва вирішувались державами- правонаступницями за допомогою дво- та багатосторонніх договорів між собою та із третіми країнами, чиї інтереси зачіпав факт розпаду СРСР. Так, наприклад, питання розподілу радянської державної власності та державних боргів для десяти держав- правонаступниць було вирішено шляхом укладення двосторонніх договорів із Росією про так званий «нульовий варіант», відповідно до яких держави-спадкоємиці передавали РФ свої частки в активах СРСР для виплати частини зовнішнього боргу, закріпленого за ними [Див. доклад.: 23; с. 98]. Доля ж двосторонніх радянсько-австрійських договорів для України вирішувалась у двосторонньому порядку з Австрією [24; с. 349].

Отже, розгляд досвіду укладання міжнародних договорів у сфері правонаступництва в сучасній практиці міжнародного правонаступництва як засіб урегулювання правонаступництва держав виявив подвійний характер використання цього засобу (інструменту) вирішення питань правонаступництва. Відповідно до першого, міжнародний договір відіграє роль своєрідного установчого документа, конституції конкретного випадку правонаступництва, оскільки він регламентує загальний підхід до факту правонаступництва (розпад, об'єднання тощо) та до вирішення проблем, викликаних цим фактом (проблем правонаступництва). Згідно з другим аспектом використання міжнародного договору як засобу правонаступництва, він є результатом домовленості зацікавлених держав між собою та з третіми країнами щодо вирішення конкретних питань правонаступництва.

Література

1. Залинян А. М. Международный порядок в XXI веке и правопреемство государств / А. М. Залинян // Моск. юрид. журнал «Глобализация, государство, право, XXI век»: по мат. выступлений. – М.: ОАО «Издательский дом «Городец», 2004. – С. 64 – 76.
2. Мельник А. Я. Механізм правонаступництва України щодо міжнародних договорів колишнього СРСР / А. Я. Мельник // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України; за заг. ред. В. Н. Денисова. – К.: Юстиніан, 2006. – С. 40 – 57.
3. Ноговіцина Ю. О. правонаступництво України: міжнародно-правові аспекти: автореф. дис. на здобуття науч. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.11 / Ю. О. Ноговіцина. – К., 2005. – 19 с.
4. Динь Н. Г. Международное публичное право: в 2-х т. / Динь Н. Г., Дайе П., Пеле А. – Т. 1.

Кн. 2.: Международное сообщество; пер. с фр. – К.: Сфера, 2000. – С. 243- 440.

5. Treaty between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic on the Establishment of Monetary, Economic and Social Union of May 18, 1990 // ILM. –1990. –Vol. 29. – P. 1008.

6. Treaty between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic on the Establishing of German Unity (Unification Treaty) of August 31, 1990 // ILM. –1991. –Vol. 30. – P. 463 – 503.

7. Treaty on the Final Settlement with respect to Germany of September 12, 1990 // ILM. – 1990. – Vol. 29. – P. 1186 – 1190.

8. Письмо министрам иностранных дел четырех держав от имени правительств ГДР и ФРГ от 12 сентября 1990 г. // Действующее междунар. право; под ред. Ю. М. Колосова и Э. С. Кривичиковой: в 3-х т. – Т. 1. – М.: Моск. независ. ин-т междунар. права, 1999. – С. 158, 159.

9. The Agreement on declaration of republic Yemen and the transitional organization of April 22, 1990 // ILM. – 1991. – Vol. 30. – P. 820.

10. Аль-Олаки Мохамед Яхья. Особенности правопреемства при объединении государств (на примере Республики Йемен): дис. на соиск. науч. степень канд. юрид. наук: 12.00.10 / Аль-Олаки Мохамед Яхья. – М., 2002. – 167 с.

11. Official Note from the Yugoslav Mission in New York to the Secretary –General, of 27 April 1992 // UN Doc. S/23877 of 5 May 1992.

12. UN Doc. A/49/853 (17 Feb. 1995) objection from the Bosnia and Herzegovina.

13. UN Doc. A/50/160 (19 Apr. 1995) objection from the Croatia.

14. UN Doc. E/CN.4/1995/122 (31 Jan.1995) objection from the Slovenia.

15. Arbitration Commission's Opinion No 9 of 4 July 1992 // ILM. – 1992. – Vol. 31. – P. 1526.

16. Arbitration Commission's Opinion No 10 of 16 July 1992 // ILM. – 1992. –Vol. 31. – P.1527.

17. Тимченко Л. Д. Правопреемство государств: опыт конца XX века: учеб. пособие / Тимченко Л. Д. – Х.: Ун-т внутр. дел, 1999. – 116 с.

18. The Agreement on Normalization of Relations and the Promotion of Cooperation between Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia. April 8, 1996 // ILM. – 1996. – Vol. 35. – P. 1246 – 1265.

19. The Agreement on Normalization of Relations between the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Croatia. August 23, 1996 // Review of International Affairs. – 1996. – Vol. XLVII. – № 1048/96).

20. Угода про створення СНД від 08.12.1991 р. // Збір. чинних міжнар. договорів України: офіц. вид.; за заг. ред. А. М. Зленка. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2001. – Т.1.: 1990 – 1991 рр. – С. 290 – 298.

21. Протокол до Угоди про створення СНД від 21.12.1991 р. // Збір. чинних міжнар. договорів України: офіц. вид.; за заг. ред. А. М. Зленка. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2001. – Т.1.: 1990 – 1991 рр. – С. 299.

22. Алма-Атинська декларація СНД від 21.12.1991 р. // Збір. чинних міжнар. договорів України: офіц. вид.; за заг. ред. А. М. Зленка. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2001. – Т.1.: 1990 – 1991 рр. – С. 312, 313.

23. Галан В. О. Міжнародне правонаступництво у практиці СНД: Дис. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук: 12.00.11 / В. О. Галан. – Х., 2007. – 224 с.

24. Денисов В. Н. Проблеми правонаступництва щодо двосторонніх договорів колишнього СРСР у відносинах між Україною та Австрією / В. Н. Денисов, А. Я. Мельник // Правова держава. – 2002. – Вип. 13. – С. 347 – 355.

Анотації

Стаття досліджує досвід застосування міжнародних договорів у сфері правонаступництва в сучасній практиці міжнародного правонаступництва в якості засобу врегулювання правонаступництва держав. Розкривається двоякий характер застосування міжнародних договорів в сучасній практиці міжнародного правонаступництва договорів на досвіді входження Німецької Демократичної Республіки до Федеративної Республіки Німеччини, розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, об'єднання Єменсь-

кої Арабської Республіки та Народно-Демократичної Республіки Ємен, розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

В статті досліджено досвід застосування міжнародних договорів у сфері правонаступництва в сучасній практиці міжнародного правонаступництва як засобу врегулювання правонаступництва держав. Розкривається подвійний характер застосування міжнародних договорів на основі вступу Германської Демократичної Республіки в Федеративну Республіку Німеччини, розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, об'єднання Йеменської Арабської Республіки та Народно-Демократичної Республіки Йемен, розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

There has been researched the experience of application of international treaties in the field of succession of states in the present-day practice of international succession by means of adjustment of succession of states in this article. The double feature of application of international treaties has been discovered from experience of joining German Democratic Republic to the Federal Republic of Germany, disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, uniting of Yemen Arab Republic and the People's Democratic Republic of Yemen, disintegration of the Union of Soviet Socialist Republics.

УДК 342.25: 342.7(477)

М. І. МАРЧУК,
канд. юрид. наук,
доц. каф. конституційного
та міжнародного права ХНУВС

САМОВРЯДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Політична й економічна криза в Україні зумовлює складні і досить часто суперечливі перетворення, які не завжди відповідають демократичним засадам розвитку громадянського суспільства та ідеалам соціальної справедливості. Тому виникає необхідність впровадження в суспільну практику, зокрема, в місцях безпосереднього проживання громадян, таких форм та механізмів захисту прав і свобод людини, які б адекватно відповідали економічним і політичним реаліям сьогодення. На нашу думку, найбільш дієвим і результативним інструментом забезпечення прав громадян на даний час є саме органи місцевого самоврядування.

Саме місцеве самоврядування, спроможне усунути відчуженість населення від влади, є одним із механізмів, який розширює права кожної людини, створює умови для правової держави, громадянсь-

кого суспільства на базі власних правових, політичних, етнічних, державницьких традицій [1, с. 45]. Місцеве самоврядування є засобом створення на місцевому рівні належних умов співіснування людей, гарантування гідного життя людини в кожному населеному пункті.

Таку точку зору підтримують багато науковців, які працюють над проблемами конституційного та муніципального права. Зокрема, Р. Давидов зазначає, що оскільки всі громадяни живуть у конкретних населених пунктах і саме там виникає необхідність повсякденного вирішення основних соціальних проблем, то, природно, центр ваги управління соціальною сферою має бути перенесений саме на цей рівень [2, с. 62]. Як слушно зауважують В. Куйбіда та В. Чушенко, система місцевого самоврядування на територіальному рівні повинна являти собою певну ціліс-